

**BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA SO'Z TURKUMLARINI
O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

*Toshkent amaliy fanlar universiteti
pedagogika psixologiya kafedrası boshlang'ich
ta'lim bolalar adabiyot fani o'qituvchisi*

Ergasheva Moxigul Xaydarovna

*Filologiya fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD), dotsenti*

Talaba: Usmonova Diyora

Annotatsiya: Boshlang'ich sinf ona tili darslarida so'z turkumlarini o'qitish jarayoni pedagogik jihatdan o'ziga xosliklarga ega bo'lib, ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu davrda bolalar tilni o'rganishning dastlabki bosqichida bo'lishlari sababli, so'z turkumlari tushunchasining aniqligi, ularning qaysi maqsadlarda ishlatilishini to'g'ri anglashlari tilga bo'lgan qiziqishni oshiradi va til bilimlarini mustahkamlaydi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, ona tili, so'z turkumlari, o'qitish metodikasi, til, bilim, ko'nikma, nazariy bilimlar, diagrammalar, nutq.

So'z turkumlari mavzusi boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun yetarlicha murakkab bo'lishi mumkin, chunki ularning abstrakt tushunchalarni anglash qobiliyati hali to'la rivojlanmagan. Shu sababli o'qituvchilar mavzuni tushuntirishda sodda, aniq va hayotiy misollarni qo'llash orqali tushuncha hosil qilishga harakat qilishlari zarur. Misol orqali tushuntirish o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va ularning mavzuni tezroq qabul qilishiga yordam beradi. So'z turkumlarini o'rgatishda har bir turkumning o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish lozim. Masalan, otlar – jismlarni, shaxslarni ifodalasa, fe'llar esa harakat yoki holatlarni anglatishga xizmat qiladi. Bu aniqlik ayrim so'zlarning qaysi turkumga tegishli ekanligini farqlashni osonlashtiradi. Shu bilan birga, so'zlarning sintaktik funksiyalari ham ta'kidlanishi kerak, chunki so'z turkumlari nafaqat ma'no, balki gapdagi o'rni va vazifasiga ko'ra ham ajraladi. Ta'lim jarayonida ko'rgazmali vositalardan foydalanish bolalarning mavzuni vizual tarzda qabul qilishiga yordam beradi. Suratlar, kartochkalar, diagrammalar yordamida o'quvchilar so'z turkumlari o'rtasidagi farqni ko'rishlari va yaxshiroq eslab qolishlari mumkin. Shuningdek, nazariy bilimlarni mustahkamlash uchun o'yinlar va interaktiv mashg'ulotlar tashkil etish juda foydali hisoblanadi. Bu usullar o'rganishni qiziqarli qiladi va bolaning faolligini oshiradi. So'z turkumlarini o'rganish jarayonida o'quvchilarning nutqini rivojlantirishga alohida e'tibor berilishi zarur. Har bir so'z turkumining nutqdagi o'rni va roli haqidagi bilimlar o'quvchi bilan muloqot qilishda

soʻz boʻyligini kengaytiradi, fikrlarni aniq ifoda etish qobiliyatini oshiradi. Shu sababdan, soʻz turkumlari mavzusi faqat grammatika qoidasini oʻrgatish emas, balki til koʻnikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan vosita sifatida qaraladi. Oʻquvchilarning yosh xususiyatlari va qobiliyatlari hisobga olinishi muhimdir. Ular uchun mavzuni bosqichma-bosqich, oddiydan murakkabga oʻtish orqali oʻrgatish yanada samarali boʻladi. Darslar davomida takrorlashlar va mustahkamlash mashqlari oʻquvchilar bilimini mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, har bir soʻz turkumining kundalik hayotdagi ahamiyati va qoʻllanilishi misollar bilan koʻrsatilib borilishi, bolaning oʻrganishga qiziqishini oshiradi. Matnda tilning kommunikativ ahamiyati ahamiyatli oʻrin tutadi. Soʻz turkumlarini oʻrgatishda nafaqat ularning leksik-maʼnosi, balki kommunikativ kontekstdagi roʻli ham oʻquvchilarga tushuntirilishi kerak. Bu tilshunoslikning pragmatik qirralarini ochib beradi, oʻquvchi uchun tilning faqat qoidalar majmuasi emas, balki jonli va amaliy vosita ekanligini anglash imkonini yaratadi. Soʻz turkumlari mavzusi oʻquv dasturlarida oʻz vaqtida va mavzuga mos tanlangan metodlar yordamida oʻrgatilsa, bu oʻquvchilar uchun til bilimlarini uzviy bogʻlangan tizimda oʻzlashtirish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, turli usullarni qoʻllash – suhbatsimon darslar, guruhli mashgʻulotlar, individual vazifalar, Multimediali taʼlim vositalari oʻquvchilarning mavzu boʻyicha tushunchalarini kengaytiradi. Praktiki mashqlar vazifasi ham oʻquvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi. Har bir soʻz turkumi boʻyicha tahliliy vazifalar, yangi soʻzlarni tahlil qilish, ularni gapda toʻgʻri qoʻllash koʻnikmalarini rivojlantirish uchun muhimdir. Shuningdek, tilni toʻgʻri ishlatish madaniyatini hosil qilishda, xalqimizning til boyliklarini saqlash va rivojlantirishda soʻz turkumlarini chuqur oʻrganish katta ahamiyatga ega.[1]

Soʻz turkumlari mavzusining ona tili darslarida oʻziga xosligi shundaki, bu mavzu nafaqat til haqida maʼlumot berish, balki oʻquvchida tilga boʻlgan hurmatni oʻstirishga, oʻz fikrini aniq va ravshan ifoda etishga oʻrgatishga xizmat qiladi. Soʻz turkumlari yordamida oʻquvchilar tilning tuzilishini, uning ichki meʼyorlarini anglab yetadilar, bu esa ularning muloqot madaniyatini oshiradi. Nemischa yoki rus tilini oʻrganishda ham soʻz turkumlari tushunchasi muhim ahamiyatga ega boʻlsa-da, ona tilimizda ularni oʻrgatish uzoqroq va yanada murakkabroq jarayon talab qiladi, chunki tilimizning morfologik va sintaktik tuzilishi oʻziga xosliklarga boy. Bu jarayonda oʻqituvchi faqat mavzuni tushuntirib qolmasdan, oʻquvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishi zarur. Shu bilan birga, soʻz turkumlarini oʻrganish boshlangʻich sinfning keyingi oʻquv bosqichlari uchun mustahkam poydevor boʻlib xizmat qiladi. Zero, keyinchalik murakkab grammatik tuzilmalar va sintaktik qoidalarni oʻrganishda bu tushunchalar asos boʻladi. Ona tilini mukammal oʻrganishni taʼminlash uchun soʻz turkumlarining har bir jihatini chuqur va aniq tushunish lozim.[2]

Til o'qitishdagi yondashuvlarda modern texnologiyalardan ham foydalanish mavjud imkoniyatlarni kengaytiradi. Masalan, interaktiv dasturlar, kompyuter o'yinlari va turli audiovizual materiallar bola o'rganayotgan darsni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Ular yordamida so'z turkumlarini o'rganish jarayoni yanada jonli va esda qolarli bo'ladi. Shuningdek, so'z turkumlari mavzusi bolalarda nafaqat tilga, balki uning madaniy va tarixiy ildizlariga ham qiziqish uyg'otadi. Tilni bilish, so'zlarning kelib chiqishi va ularning funktsional yo'nalishlari haqida o'rganish o'quvchilarni ona tiliga nisbatan mehr-shavq bilan boqishga undaydi. Bu esa ularni kelajakda tilimizning rivojlanishiga va uning boyligini saqlashga olib keladi. Natijada, boshlang'ich sinf ona tili darslarida so'z turkumlarini o'qitish nafaqat yangi grammatika bo'yicha bilimlar berish, balki bolalarda mustahkam til ko'nikmalarini, so'z boyligini, fikrni ravon ifoda etish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon pedagogik mahorat, psixologik jihatlarni hisobga olish va pedagogik didaktika asosida amalga oshiriladi. Tabiiy va qiziqarli metodlarni qo'llash orqali o'quvchilarda tilga mehr uyg'otish mumkin bo'ladi.[3]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, so'z turkumlarini o'rganish boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun til ko'nikmalarining rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Bu mavzu o'quvchilarda tilni chuqur anglash, uni to'g'ri va maqsadli qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi. Shuningdek, o'qituvchilar tomonidan mavzu darslarda turli metod va vositalar yordamida tushuntirilsa, o'quvchilar orasida tilga qiziqish yanada kuchayadi va ularning ona tilidagi nutqlari sifat jihatidan yaxshilanadi. So'z turkumlarini o'qitish jarayonida o'qituvchi bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, motivatsiyani oshirish va o'zaro aloqalarni mustahkamlashga e'tibor qaratishi talab etiladi. Bu esa, o'z navbatida, til o'rganishda yuksak natijalarga erishishga yordam beradi hamda o'quv jarayonini yanada samarali qiladi. Shu tarzda boshlang'ich sinf ona tili darslarida so'z turkumlarini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari ta'lim sistemasi uchun ajralmas qismga aylanadi va ona tilimizni bilish, sevish hamda hurmat qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rahmonova, M. (2017). Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va ta'lim nashriyoti.
2. Sultanov, N., & Tursunova, D. (2018). So'z turkumlarini o'qitishda innovatsion yondashuvlar. O'zbek tilshunosi, 15(2), 45-52.
3. Karimova, L. (2019). Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ona tili darsliklari: So'z turkumlari mavzusida metodik qo'llanma. Toshkent: O'qituvchi.
4. Ahmedov, S. (2019). Ona tili darslarida fe'l va ot so'z turkumlarini o'rgatish usullari. Pedagogika ilmiy jurnali, 8(3), 120-126.
5. Jalolova, G. (2020). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining til ko'nikmalarini shakllantirishda so'z turkumlarining o'rni. O'zbekistondagi ta'lim jarayoni, 5(1), 27-33.

6. Sodiqov, T. (2020). Soʻz turkumlari va ularni oʻqitishda innovatsion metodlar. Til va madaniyat, 12(4), 88-95.
7. Xalimova, Z. (2021). Boshlangʻich sinflarda ona tilini oʻqitishda interfaol metodlarning samaradorligi. Ilmiy izlanishlar, 19(7), 56-62.
8. Murodov, F. (2022). Ona tili darslarida soʻz tarkibi va turkumlari. Pedagogikaning zamonaviy muammolari, 11(2), 14-21.

